

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Layered loyalties: the Natuurkundige Commissie in the Netherlands Indies (1820-1850)

Wingerden, P.T. van

Citation

Wingerden, P. T. van. (2023, October 10). *Layered loyalties: the Natuurkundige Commissie in the Netherlands Indies (1820-1850)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3643457>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3643457>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Dit proefschrift, *Layered Loyalties: The Natuurkundige Commissie in the Netherlands Indies (1820-1850)*, bestudeert de Natuurkundige Commissie. Deze Commissie werd bij Koninklijk Besluit opgericht op 2 mei 1820 door koning Willem I en had als doel om te 'bevorderen de kennis van de natuurlijke gesteldheid en van de voortbrengsels onzer bezittingen in de Oost-Indiën.' Tussen 1820 en 1842 werden acht leden en zes assistenten benoemd en uitgezonden naar Nederlands-Indië. Daarnaast werden in Indië nog eens twee leden en veertien assistenten benoemd. Deze 30 natuurwetenschappers brachten gedurende een periode van 30 jaar de natuur van Nederlands-Indië in kaart.

Deze dissertatie geeft antwoord op de vraag hoe de Natuurkundige Commissie functioneerde in ruimte (tussen Nederland en Nederlands-Indië) en tijd (gedurende een periode van 30 jaar). Ik kom tot een antwoord op deze eenvoudige vraag door me te richten op twee subvragen: hoe verhielden de participanten van de Natuurkundige Commissie en de verschillende belanghebbenden zich tot elkaar? Hoe beïnvloedden deze relaties de praktijk van de participanten?

De Natuurkundige Commissie kent drie groepen participanten: in Nederland benoemde leden en assistenten, in Nederlands-Indië benoemde leden en assistenten en inheemse medewerkers. De dissertatie valt uiteen in drie delen waarbij telkens een van deze groepen wordt bestudeerd en wordt gekeken hoe zij zich verhielden tot de belanghebbenden en welke invloed dat had op de praktijk van hun werk.

Het eerste deel (hoofdstuk 2 t/m 4) is gewijd aan de in Nederland benoemde leden en assistenten. In hoofdstuk 2 schets ik de historische en wetenschapshistorische context waarin de Natuurkundige Commissie ontstaan is en laat ik zien dat er een geografische benadering nodig is die zowel de Nederlandse als de Indische dimensie van de Commissie in ogenschouw neemt. Alleen een dergelijke benadering biedt de mogelijkheid om recht te doen aan de complexiteit van de Natuurkundige Commissie en tot een interpretatie te komen van de werking van de Natuurkundige commissie.

Er zijn in het bestaan van de Natuurkundige Commissie drie belangrijke belanghebbenden te onderscheiden: de Nederlandse regering, het museum in Leiden en het Nederlandse bestuur in Indië. De leden van de Commissie werden doorgaans benoemd door de Nederlandse regering (in de persoon van de koning) om voorwerpen van natuurhistorische waarde te verzamelen voor 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden (het huidige Naturalis Biodiversity Center) onder de orders van de gouverneurs-generaal van Nederlands-Indië.

Elk van deze drie belanghebbenden had een ander doel voor ogen. De koning wilde graag internationaal meetellen en daarvoor moest de lof van het Nederlandse imperium worden bezongen. Natuurhistorische publicaties waren een belangrijk middel daartoe. De directeur van 's Rijks Museum, Coenraad Jacob Temminck, had het idee van de Natuurkundige Commissie gelanceerd en was uiteindelijk vooral geïnteresseerd in nieuwe voorwerpen van natuurlijke historie zodat hij met zijn museumstaf nieuwe (dier)soorten kon beschrijven. De gouverneurs-generaal van Nederlands-Indië tenslotte maakten volop gebruik van de Natuurkundige Commissie als imperiale verkenners. Ze werden vaak naar gebieden gezonden die slechts nominaal onder Nederlands gezag

stonden en brachten waardevolle kennis van de lokale situatie mee terug. In hoofdstuk 3 en 4 werk ik de relatie van de Commissieleden met de drie belanghebbenden uit aan de hand van de carrière van Eltio Alegondus Forsten (1811-1843), die in 1838 werd benoemd en van 1840 tot 1843 een reis ondernam naar Celebes en de Molukken. Door middel van parallele ervaringen van andere leden van de Commissie toon ik aan dat de leden ten opzichte van elk van de belanghebbenden een bepaalde loyaliteit hadden die voor elk lid aan verandering onderhevig was en ook verschilde van lid tot lid. Juist door die gelaagde (en verschuivende) loyaliteiten raakten de leden steeds meer vervlochten met de Nederlands-Indische regering en daardoor erodeerde de band met de Nederlandse regering en 's Rijks Museum. Dit leidde uiteindelijk tot de ontbinding van de Commissie in 1850.

Het tweede deel richt zich op Pierre-Médard Diard (1794-1863), een Fransman die in Indië werd benoemd tot lid en later zelfs 'dirigerend lid' van de Natuurkundige Commissie werd. In hoofdstuk 5 kijk ik naar zijn vroege transimperiale carrière tot 1824. Tussen 1817 en 1824 werkte Diard in dienst van de verschillende koloniale rijken en reisde van India via Maleisië naar Sumatra. Na een ruzie met zijn Britse mecenas Thomas Raffles kwam Diard in 1820 voor het eerst in Nederlands-Indië om in 1821 als onderdeel van een Franse diplomatieke missie naar Vietnam te vertrekken. Toen dat ook spaak liep, kwam hij in 1824 weer terug in Indië waar hij in Nederlandse dienst zou treden en tot zijn dood zou blijven wonen en werken. Diard's carrière-ontwikkeling laat zien dat de studie van de natuur een discipline was waarin de koloniale rijken met elkaar concurreerden en waar dus geen plaats was voor internationale samenwerking. Diard verloochende zijn afkomst niet en was daardoor direct verdacht voor de Britten en de Nederlanders. Pas toen hij zijn banden met de Franse regering verbrak en zich geheel committeerde aan de Nederlandse belangen kwam zijn carrière in rustiger vaarwater terecht.

In hoofdstuk 6 laat ik zien hoe Diard zich in Indië onder patronage van gouverneur-generaal Van der Capellen en commissaris-general Du Bus ontwikkelde tot een agrarisch expert. Hij deed allerlei experimenten met landbouwgewassen en speelde een rol in het verbeteren van de opbrengst van verscheidene landbouwproducten. De goede relatie die hij hierdoor ontwikkelde met de gouverneurs-generaal leidde uiteindelijk tot zijn benoeming in de Natuurkundige Commissie in 1828.

In hoofdstuk 7 toon ik aan dat Diard een geheel andere visie op natuurlijke historie had dan Temminck. Daardoor was de invulling van zijn rol in de Natuurkundige Commissie ook anders dan wat Temminck voor ogen had en richtte Diard zich veel meer op de directe belangen van de Indische regering. Ik laat zien hoe Diard's betrokkenheid bij thee-experimenten, de zijdeteelt en de suikerindustrie een uiting waren van zijn andere visie. Toen Diard betrokken raakte bij de oprichting van het Koloniale Museum in Batavia, hield hij een toespraak in het bijzijn van prins Hendrik waarin hij zijn eigen visie op het nut van de studie van de natuur uiteenzette en uiteindelijk een andere richting koos dan Temminck, vooral onder invloed van de veel dichterbij aanwezige Indische regering. Op deze manier was Diard de belichaming van de veranderingen die zich voltrokken in de loyaliteit van de leden van Natuurkundige Commissie richting de belanghebbenden en geeft zijn carrière een verklaring voor die veranderende rol.

In het derde deel bestudeer ik de inheemse medewerkers van de Natuurkundige Commissie en kom ik tot de conclusie dat de Natuurkundige Commissie volstrekt afhankelijk was van inheemse ondersteuning bij het bereiken van hun doelen. In hoofdstuk 8 kijk ik naar de rol van de vaste inheemse medewerkers. Deze vaste medewerkers kregen een maandelijks salaris en assisteerden bij diverse taken. Ik ga vooral in op de natuurhistorische taken die door deze mensen vervuld werden. Daaruit blijkt dat in de dagelijkse praktijk de meeste voorwerpen juist door deze mensen werden verzameld en geprepareerd. In hoofdstuk 9 kijk ik naar de bijdrage die door andere inheemse medewerkers zijn geleverd. Ik kijk daarbij naar de dragers die al dan niet vrijwillig de verplaatsingen tijdens de expedities van de Commissie mogelijk maakten. Vervolgens bestudeer ik ook hoe de Commissie afhankelijk was van inheemse kennis, en dan met name van de kennis van jagers en tolken. Ik laat ook zien dat deze inheemse bijdragen, hoe essentieel ook, uiteindelijk onzichtbaar werden gemaakt in de overgang van inheemse kennis naar Europese kennis.

In de conclusie vat ik mijn bevindingen samen waarbij zichtbaar wordt dat de geografische component een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling van de Commissie. Waar eerst de doelen van de Nederlandse belanghebbenden het zwaarst wogen, verschoof in latere jaren de balans richting de doelen van de Nederlands-Indische belanghebbende. Daardoor raakte de Commissie haar vaste anker in Nederland kwijt wat uiteindelijk leidde tot haar opheffing. Ondanks dat de inheemse medewerkers geen rol van betekenis speelden in dit proces, is wel duidelijk dat de doelen van geen enkele van de belanghebbenden gehaald hadden kunnen worden zonder inheemse kennis en medewerking. Ik spoor Naturalis Biodiversity Center aan om alles in het werk te zetten om deze verborgen bijdragen ook bij het grote publiek voor het voetlicht te brengen.

De appendix bevat een kort chronologisch narratief van de geschiedenis van de Natuurkundige Commissie en korte biografieën van alle 30 in Nederland en Nederlands-Indië benoemde leden en assistenten, met toevoeging van twee biografieën van een lid dat nooit naar Indië is vertrokken en iemand die lid leek te zijn maar het officieel nooit geweest is.